

OCHRANA KOLEKTIVNÍCH ZÁJMŮ V CIVILNÍM PROCESU

HANS-W. MICKLITZ

Profesor Univerzity v Bamberku

I. VÝVOJ KOLEKTIVNÍ OCHRANY ZÁJMŮ V NĚMECKU¹

1. NEGATORNÍ ŽALOBA, HROMADNÁ ŽALOBA, ŽALOBA NA ODČERPÁNÍ ZISKU, MODELOVÁ ŽALOBA V PRÁVU KAPITÁLOVÝCH INVESTIC

Negatorní žaloba je ve prospěch spotřebitelských svazů upravena od roku 1964. V roce 1976 ji zavedl zákon o úpravě práva všeobecných obchodních podmínek jako vhodný prostředek abstraktní obecné kontroly všeobecných obchodních podmínek. Evropská komise vzala německý model za vlastní a rozvinula ho do podoby minimálního ochranného opatření v mnoha směrnících upravujících oblast nekalé soutěže – směrnice 84/450/EHS o klamavé reklamě, směrnice 97/7/ES o uzavírání smluv na dálku, směrnice 97/55/ES o srovnávací reklamě, směrnice 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách a směrnice 93/13 o všeobecných obchodních podmínkách. Směrnice o negatorní žalobě 98/27/ES slouží především (ale nejen) ke zlepšení prosazování práva v přeshraničních záležitostech.

S účinností od 1. 1. 2002 liberalizoval zákonodárce přísnou úpravu právního poradenství, která podle mnohých již neodpovídala potřebám doby, aby tak umožnil úpravu hromadné a modelové žaloby. Podle čl. 1 § 3 č. 8 zákona o právním poradenství² je z dosud platného zákazu vyňato, jestliže spotřebitelské centrály anebo spotřebitelské svazy, které jsou podporovány z veřejných prostředků, pokud to vyžaduje ochrana zájmů spotřebitelů, soudně vymáhají cizí nebo k tomuto účelu postoupené pohledávky spotřebitelů. Tak může svaz z velkého počtu dotčených osob vybrat jednoho

¹ Tento příspěvek shrnuje výsledky dvou studií o právu žalobního oprávnění svazů v Evropě, které jsem společně s kolegyní Astrid Stadler provedl v letech 2004–2005. Jedna ze dvou studií byla připravena na žádost rakouského Ministerstva pro sociální otázky, generace a ochranu spotřebitele, a poté publikována pod titulem *Gruppenklage in den Mitgliedstaaten der Europäischen Gemeinschaften und den Vereinigten Staaten von Amerika*, in: Gabriel/Pirker-Hörmann (vyd.), *Massenverfahren – Reformbedarf für ZPO? Verbraucher, Verbraucherpolitik*, svazek 33, 2005, 111–310; druhá studie byla zveřejněna tehdejšími Spolkovým ministerstvem ochrany spotřebitele, výživy a zemědělství, pod názvem *Verbandsklagerecht in der Informationsgesellschaft*, 2005. Zde se nacházejí i podklady pro různorodé vztahy k právnímu řádu členských států a americkému právu.

² K tomu A. Stadler, *Musterverbandsklagen nach künftigen deutschem Recht*, FS Schumann, 2001, 465 a násl., Heidemann-Preuser, *VuR* 2002, 455; poněkud zdrženlivě B. Hess, *AG* 2003, 113; Micklitz/Beuchler, *NJW* 2004, 1502.

nebo několik málo z nich a převzít za ně vedení (modelového) sporu. Může však být proveden i určitý druh hromadného řízení. Jestliže to dovoluje celkový počet poškozených a jsou-li tito snadno identifikovatelní, může se svaz nechat všemi zmocnit popř. mohou být v jeho prospěch postoupeny pohledávky za účelem jejich vymáhání, aby tak zabránil záplavě jednotlivých individuálních žalob s mnoha účastníky. Článek 1 § 3 č. 8 zákona o právním poradenství tím otevírá možnost žalob na náhradu škody podávaných svazy, ale i žalob na jiné plnění, např. po odstoupení od smlouvy nebo podání žaloby na neplatnost smlouvy. Navzdory úzkému znění zákona (viz „vymáhat“ – „einziehen“) a jeho spojení s postoupeným nárokem by měly mít svazy spotřebitelů podle účelu zákona (ratio legis) a na základě důkazu opaku možnost podat žaloby na určení vedle žalob na plnění, např. ty, které se týkají neúčinnosti smluvních doložek.³

Novelou zákona proti nekalé soutěži z roku 2004 zavedl německý zákonodárce žalobu na odčerpání zisku. Spotřebitelé, kteří utrpěli bagatelní škodu na základě protiprávní smluvní úpravy, pro vadu výrobku nebo v souvislosti s nekalou reklamou, v mnoha případech upouští od uplatňování svých nároků, neboť náklady a výnosy jsou v hrubém nepoměru. Podniky, které tímto způsobem získávají v konečném výsledku mimořádné majetkové výhody, musely až do této doby počítat v nejhorším případě s negatorní žalobou svazu, mající účinky pouze do budoucna. Proti těmto strategiím se v oblasti nekalosoutěžního tržního jednání pokouší působit ustanovení § 10 zákona proti nekalé soutěži, kterým zákonodárce poprvé zavedl tzv. nárok na odčerpání zisku. Určité svazy mohou nyní od toho, kdo úmyslně porušuje předpisy soutěžního práva, požadovat vydání protiprávně docíleného zisku.

Právní úprava se snaží, aby byl kompenzován deficit v prosazování práva tím, že na úrovni svazu – tak říkajíc ve veřejném zájmu – zakotvuje vlastní žalobní oprávnění. Současně byl touto reformou vytvořen nový druh hmotněprávního nároku, který je svojí povahou nárokem sui generis řazeným mezi deliktní právo a právo z bezdůvodného obohacení. Podle záměru zákonodárce slouží nikoliv kompenzaci majetkových ztrát jednotlivých poškozených, takže nepatří do kategorie klasického práva odpovědnosti za škodu. Naopak zde jde o to, z obecných a zvláštních preventivních důvodů odebrat tomu, kdo jedná protiprávně hospodářské výhody vzniklé v důsledku jeho jednání – tedy o sankci, kterou německé trestní právo, pokud takové jednání je současně trestným činem nebo správním deliktem – z rozličných důvodů navzdory možnosti uložit propadnutí zisku z trestných činů nemůže plnit. Preventivní funkce nároku je ospravedlněna chybějící usměrňovací funkcí práva odpovědnosti za škodu, tj. individuálních nároků na náhradu škody, v případě bagatelních škod.

³ Plánovaná zásadní reformou zákona o právním poradenství a jeho přeměnou v zákon o právních službách by měla být situace vyjasněna. Podle této reformy by byly podle nového znění § 89 odst. 2 č. 3 občanského soudního řádu (ZPO) centrály spotřebitelů v zásadě oprávněny k soudnímu zastupování osob, jestliže to je žádoucí v zájmu ochrany spotřebitele. Reforma však dospěla jenom až do fáze návrhu podaného Spolkovým ministerstvem spravedlnosti – viz webová stránka Spolkového ministerstva spravedlnosti <http://www.bmj.bund.de/en/id/415509b54407a389639b6430b1edb5c5.0/rechtspflege/rechtsdienstleistung00.html> (stav k 14. 8. 2005) v tomto legislativním období však již v jejím projednávání nebude dále pokračováno.

K 1. 11. 2005 vstoupila v účinnost zvláštní úprava modelových řízení v oblasti německé ochrany kapitálových investic. Je reakcí zákonodárce na enormně vysoký počet žalob v řízení proti Telekomu ve Frankfurtu a vstupuje s omezením na akciové právo do pětiletého zkušebního období, přičemž si po jeho skončení lze představit rozšíření její působnosti na další odvětví. Základní myšlenka nové úpravy, která byla zakotvena ve zvláštním zákoně, spočívá v tom, že v případě obdobných žalob bude muset být v důsledku provedení modelového řízení rozhodováno o společných věcných nebo právních otázkách pouze jednou se závaznými účinky pro všechny dotčené žalobce. S ohledem na dosah a význam rozhodnutí o modelové žalobě je dána příslušnost vrchního zemského soudu, což vyžaduje specializaci soudců. Společným jmenovatelem zákona je opakovaně se vyskytující škoda kapitálových investorů, a to bez ohledu na její výši.

Žaluje-li větší množství poškozených na náhradu škody pro chybné, zavádějící anebo opomenuté informace o kapitálovém trhu, popř. na plnění ze smlouvy uzavřené na základě nabídky podle zákona o nabytí cenných papírů a převzetí, může nyní kterýkoliv žalobce nebo žalovaný v každém zahájeném řízení požádat o modelové rozhodnutí. Společně se zákonem o modelové kapitálové žalobě se zavádí nový § 32b do německého ZPO, který zakládá výlučnou pravomoc soudů pro žaloby v působnosti zákona o modelové kapitálové žalobě. Většina případů, na které se aplikuje tento zákon, by měla být zahájena u téhož soudu. V působnosti evropského nařízení Brusel I však nelze u přeshraničních deliktních případů vyloučit, že jednotlivé žaloby budou podány u soudu příslušného podle soudní příslušnosti spotřebitele (čl. 15–17 Brusel I) nebo podle místa protiprávního jednání (čl. 5 č. 3 Brusel I) v tuzemsku nebo v cizině. Závazné účinky modelového rozhodnutí by měly i potud působit pro všechna řízení, která byla zahájena v okamžiku rozhodnutí o modelové žalobě.

Za účelem zlepšení informovanosti přesahující hranice jednotlivých soudů zavádí zákon nový elektronický rejstřík žalob, prostřednictvím kterého mohou být publikovány a sdělovány informace a oznámení relevantní pro řízení. Bude-li podáno celkem deset návrhů na provedení modelového řízení o určovací žalobě, vydá soud, u kterého byl jako první podán takový návrh, usnesení o předložení věci příslušnému vrchnímu zemskému soudu, který provede modelové řízení o určovací žalobě. Tento soud musí z těch, kteří už podali žalobu, vybrat jednoho žalobce jako reprezentativního modelového žalobce a rozhodnout o všech společných sporných bodech všech řízení určovacím rozsudkem. § 8 odst. 2 č. 1 zákona o modelovém řízení ve věcech kapitálového trhu stanoví po vzoru výběru tzv. „lead plaintiff“ (vedoucího žalobce) podle amerického zákona o reformě civilního řízení o cenných papírech (Private Securities Litigation Reform Act) z roku 1995 také pro výběr modelového žalobce domněnku, že žalobce s nejvyšším jednotlivým nárokem má největší zájem na modelovém řízení, a proto představuje nejvyšší možnou záruku pečlivého vedení řízení.

Po dobu trvání řízení o modelové určovací žalobě jsou jednotlivá zahájená řízení přerušena. Po vydání určovacího rozhodnutí, proti kterému je možná stížnost ke Spolkovému soudnímu dvoru, se v jednotlivých řízeních pokračuje, přičemž všichni zúčastnění – zjednodušeně řečeno – jsou vázáni určovacím výrokem. Závaznost pro ty, kteří nebyli vybráni jako modeloví žalobci, včleňuje zákon do vlastního právního rám-

ce, který částečně vychází z institutu přizvání („Beiladung“) převzatého ze správního řízení. Stranami modelového řízení jsou pouze žalovaný a vybraný žalobce. Ostatním žalobcům, jejichž řízení bylo přerušeno, je přiznáno postavení přizvaných, což v běžné terminologii německého občanského soudního řádu (ZPO) odpovídá postavení prostého vedlejšího účastníka.

2. NEDOSTATKY ZÁKONA O MODELOVÉ KAPITÁLOVÉ ŽALOBĚ

Zákon o modelové kapitálové žalobě je omezen na dobu pěti let. Poté se bude rozhodovat o jeho prodloužení a možném rozšíření jeho působnosti. Pokud chceme dosáhnout vyváženého řešení, měla by diskuse o silných a slabých stránkách tohoto zákona být zahájena již nyní. Posuzuje-li se zákon podle svého vlastního účelu, jež spočívá ve spojení efektivní právní ochrany se snížením zahlcenosti soudů, ztrácí tato na první pohled jednoduše vyhlížející koncepce na přesvědčivosti. Původně zamýšlený účinek snížení zahlcenosti se v takto strukturovaném řízení bude moci sotva uskutečnit. Modelové rozhodnutí vrchního zemského soudu váže také ty žalobce, kteří se nemohou jakožto strana zúčastnit tohoto mezitímního řízení. Ústavněprávně zaručené právo být slyšen v tomto případě vyžaduje, aby se i tyto osoby zúčastnily modelového řízení. Nesmí být zasahováno do jejich právního postavení, aniž by jim byla dána možnost přednést rozhodujícímu soudu právní a skutková hlediska, která považují za podstatná. Zákon o modelové kapitálové žalobě řeší tento problém – zdánlivě elegantním způsobem – prostřednictvím právního institutu přizvání (Beiladung). Žalobci přerušovaných řízení rozhodnutím o přerušení automaticky získají postavení přizvaných v řízení o modelové určovací žalobě. Tak mohou v zásadě uplatnit vlastní prostředky útočné i obranné a mají samozřejmě právo být přítomni na jednání a provádění důkazů. Informační povinnosti vůči přizvaným mohou být soudem splněny do značné míry elektronickým způsobem prostřednictvím nového rejstříku žalob a jsou tak redukovány na z hlediska ústavněprávního ještě únosnou míru. Zákonodárce se při konstrukci řízení nechal zřejmě unášet nadějí, že přizvaní se budou v řízení o modelové určovací žalobě chovat pokud možno co nejvíce zdrženlivě, takže před Vrchním zemským soudem bude jednat jenom modelový žalobce a žalovaný. V ideálním případě to tak může být. Jakmile však přizvaní získají dojem, že modelový žalobce nevede řízení optimálním způsobem, budou využívat svých zákonných práv na spoluúčast, protože po skončení tohoto řízení mohou v jednotlivých pokračujících řízeních napadat závěry jím učiněné pouze v omezené míře. Jejich advokáti musí pro jistotu bránit jejich pozice v modelovém řízení již z důvodu své odpovědnosti za škodu. Protože z hlediska právního – především s ohledem na komplexitu řízení – není rozdíl v tom, zda je zúčastněná osoba stranou nebo přizvaným, nemůže v těchto případech na základě zákona nastat významnější zjednodušení řízení. Komplexní řízení se tak pouze přesouvá na vrchní zemský soud.

3. CÍL REFERÁTU: ÚVAHY O BUDOUCÍM ROZVOJI SKUPINOVÉ ŽALOBY

Popis této situace se omezuje na diskusi o skupinové žalobě, která je zaměřena na náhradu škody a nevztahuje se na jiné formy kolektivního prosazování

práva, tedy negatorní žalobu zakotvenou jakožto minimální standard v Evropském společenství, žalobu na odčerpání zisku a hromadnou a modelovou žalobu. Ve středu pozornosti skupinové žaloby je fenomén hromadné škody, kterou ve větším či menším rozsahu utrpěl určitý počet osob a která vychází v zásadě ze stejné právní i skutkové situace.

Naše úvahy vytváří „ideální obraz“ evropské skupinové žaloby, která spojuje jak zkušenosti s americkou class action, tak již existující druhy skupinové žaloby v členských státech Evropského společenství.

II. OSPRAVEDLNĚNÍ SKUPINOVÉ ŽALOBY

1. PROCESNÍ EKONOMIE

Jako argument pro zavedení skupinové žaloby lze uvést stěžejní důvod: procesní ekonomii. Důkazy pro to lze shromáždit v každém členském státě, kde v důsledku individualizace právních sporů nebylo silně zatíženo jen soudnictví, ale byla oslabena také právní ochrana dotčených osob. V Německu představoval jednu z ústředních událostí spor o předražené spotřebitelské půjčky.⁴ V 70. a 80. letech k tomu přistoupily ještě zkušenosti stavebníků, kteří „zkrášlili“ interiéry ochrannými prostředky na dřevo znečištěnými pentachlorofenolem a lindanem.⁵ Otázka odstranění „Heiningera“ (pod heslem nepoužitelné nemovitosti) byla stále ještě otevřena,⁶ když se pozornost soustředila na hromadnou škodu, kterou utrpěli soukromí investoři pravděpodobně v důsledku chybných nebo neúplných informací o kapitálovém trhu. Řízení proti německému Telekomu zahájeného ve Frankfurtu nad Mohanem se účastní 16 000 žalobců.

2. SPRAVEDLNOST

Spojením žalob je navíc zajištěna „větší“ spravedlnost než individuálním řízením. Zatímco individuální žaloby zvyšují spravedlnost v jednotlivém případě, či dokonce ji znásobují, „kolektivní“ spravedlnost dotčených žalobců se vytrácí. Potud může skupinová žaloba přispívat ke zlepšení spravedlnosti – která zde není chápána jako optimalizace individuálních zájmů, nýbrž jako společenská spravedlnost, která jednotlivci dává alespoň možnost získat náhradu škody také tam, kde by se zřejmě sám se svým nárokem neprosadil. Právě zkušenosti v řízeních ve věci ochranných prostředků na dřevo ukazují problematické následky individualizace obdobných řízení, která vedla k privilegování modelových žalobců na účet dotčených osob, které však zůstaly pasivní.

⁴ Srov. Reifner, Kreditrecht – Handbuch zum Konsum- und Hypothekenkreditrecht, 1991, 2. vydání, 1999, Kreditrecht.

⁵ Hänsel/Micklitz, Holzschutzmittelprozesse, VuR, Zvláštní svazek 1994.

⁶ Srov. rozsudek z 25. 10. 2005, č. j. C-229/04-Craillshaimer Volksbank, 2005, I-nnv rozsudek z 25. 10. 2005, č. j. C-350/03-Schulte, Slg. 2005, I-nnv.

3. FUNKCE SKUPINOVÉ ŽALOBY SPOČÍVAJÍCÍ V REGULACI TRHU

Nakonec je nutno uvést také tržně regulační funkci skupinové žaloby. Tento její účel je často v diskusi zanedbáván, ačkoliv stoupenci ekonomické analýzy práva jej na druhou stranu opakovaně zdůrazňují. V ideálním případě vytváří dodatečné podněty pro podniky činné na trhu, aby skutečně plnily jim státem uložené informační, dohledové a kontrolní povinnosti v zájmu potenciálních uživatelů, tj. v konečném důsledku spotřebitelů (ale nikoliv jen jich). Může tak vyplnit mezery, které vznikají z nedostatečného nebo neúplného veřejného dohledu nad trhy prostřednictvím příslušných úřadů.⁷

III. POSTAVENÍ A FUNKCE SKUPINOVÉ ŽALOBY V KOLEKTIVNÍ PRÁVNÍ OCHRANĚ

1. SKUPINOVÁ ŽALOBA A ŽALOBA NA ODČERPÁNÍ ZISKU

Teoreticky by bylo možné vystavět žalobu na odčerpání zisku tak, aby se hodila též pro záležitosti velkého rozsahu. Proti této koncepci však lze argumentovat na základě následujících dvou úvah. Za prvé se jedná o právní konstrukci, která se v praxi teprve musí osvědčit, tím spíše, že podle našeho přesvědčení „není to zatím nic, co by bylo ověřeno v praxi, ovšem na papíře to vypadá pěkně“. Za druhé se nárok na odčerpání zisku hodí jen pro bagatelní a rozptýlené škody, které se pohybují pod hranicí, která vede spotřebitele k tomu, aby uplatňoval prostředky ochrany právních zájmů. Typickými případy žaloby na odčerpání zisku jsou případy bezprostředního znevýhodnění spotřebitele (nesprávné množství potravin v balení), vytváření nepravdivých představ na základě reklamy a nekalý přímý marketing zboží. Celková škoda může být významná, škoda každého jednotlivce naproti tomu minimální. Skupinová žaloba by se neměla týkat takových bagatelních nebo rozptýlených škod.

2. VE STÍNU AMERICKÉ CLASS-ACTION

Pojem skupinové žaloby nemá v Evropě ještě jasné obrysy. Obsahově je blízký americké class-action. Americká class-action již není v Evropě takovým postrachem, od té doby co ve stále více členských státech Evropského společenství je upraveno spojování nároků na náhradu škody. Příslušné zákony schválily Švédsko a Španělsko, Francie podniká právě nový pokus o úpravu vhodné žalobní formy,⁸ v Nizozemí nedávno prošla příslušná úprava oběma komorami parlamentu a též Irsko zvažuje jít

⁷ Kriticky k této argumentaci Säcker, Die Einordnung der Verbandsklage in das System des Privatrechts, 2006.

⁸ 2. 6. 2005 se konalo u Kasačního soudu (Nejvyššího soudu Francie) slyšení, jakožto reakce, na avizovanou iniciativu prezidenta Chiraka, přičemž tento soud má připravit návrh této úpravy. Zpráva pracovní skupiny vedená Guillaumem Ceruttim a Marcem Guillaumem je hotova (16. 12. 2005) a lze se s ní seznámit prostřednictvím internetu.

touto cestou. V Řecku je skupinová žaloba alespoň předmětem diskusí. Civil Procedural Rules pro Anglii a Wales obsahují nedávno inkorporované zvláštní předpisy směřující ke spojování individuálních procesů, které se koncepčně nejvíce odchyľují od skupinové žaloby utvářené podle vzoru americké class-action, jejíž inspirativní úlohu nemohou zcela popřít. I když se nejedná o skupinovou žalobu ve vlastním slova smyslu, jsou určité společné prvky s class action, stejná výchozí situace a účel, důvodem pro to, aby byl anglický model vtažen do diskutované problematiky.

3. SKUPINOVÁ ŽALOBA A MODELOVÁ ŽALOBA

Podle definice se skupinovou žalobou rozumí spojení individuálních nároků z důvodů procesní ekonomie. Od toho se potom odvíjí otázky vymezení především ve vztahu k modelové žalobě. Zatímco u modelové žaloby je třeba zvolit vhodný případ, ve kterém jsou exemplárně soustředěny právní problémy velkého počtu dotčených, je problematika skupinové žaloby opačné povahy. Hromadné události a hromadná škoda spojuje dotčené osoby v relativně homogenní společenství. Tomuto společenství žalobců záleží na tom, aby vymohlo kompenzaci utrpěných ztrát. Jako společenství se cítí vůči potenciálnímu velkému škudci silnější. Spojení zájmů je prostředkem pro optimalizaci uplatňování zájmů. Ať už existují jakkoli výrazné rozdíly – spočívající ve vyjasnění zásadní problematiky v jednom případě a ve spojení zájmů za účelem jejich lepšího individuální prosazování ve druhém případě – stírají se tyto hranice tam, kde i skupinová žaloba je postavena tak, že konstelace případů nejsou zcela stejné a jde spíše o dosažení kompenzace utrpěných škod prostřednictvím jediné žaloby.

4. ODSTRANĚNÍ HROMADNÉ ŠKODY

Vedle již klasických situací, v nichž je uplatňována náhrada škody, která vznikla z odpovědnosti za výrobek nebo mají právní důvod v oblasti práva kapitálových trhů, existují též hromadné události, v nichž nejde v úzkém právním smyslu o vyrovnání utrpěné majetkové škody a/nebo osobní škody, ale kde vždy alespoň z právního pohledu jde o vrácení plnění ze smluv, resp. uplatnění práva na odstoupení. V tomto ohledu musí být skupinová žaloba postavena tak, aby byla schopna reagovat na škodné události v nejširším smyslu. „Škodou“ se má na mysli majetková škoda, věcná škoda, ale též spojené zájmy na plnění. Proto je nezbyté pojímat pojem škody flexibilně.

IV. ZÁSADNÍ OTÁZKY SKUPINOVÉ ŽALOBY

1. OPT-IN NEBO OPT-OUT?

Ohledně americké class-action se provádějí výzkumy již více než 20 let. Nejnovější vývoj ukazuje, že americký zákonodárce považoval za důležité zmírnit určité výstředky class-action. Současně nastala v Evropě konjunktura různých forem

kolektivního uplatňování práva. Příznačné je, že se mezi zastánci kolektivních forem uplatňování práva nenacházejí jenom „obvyklí podezřelí“, tj. zástupci svazů prosazující uspokojení spojených kolektivních zájmů a jejich apologeti.

Nelze však přehlížet, že Velká Británie, Švédsko a též Německo ve svém zákoně o kapitálovém trhu nezakotvily řešení opt-out podle amerického vzoru. V evropském kontextu je pozoruhodný především vývoj ve Švédsku. Švédský zákonodárce se vyslovil oproti vědeckým pracím a názorům profesora Lindbloma, zřejmě v nespolední řadě také z politických důvodů pro řešení opt-in. S přechodem k řešení opt-in našlo Švédsko zřejmě koncept, který nejvíce udržuje rovnováhu mezi nezbytnými nástroji kolektivní ochrany práva a existujícími evropskými právními tradicemi.

Obdobný vývoj jako ve Švédsku proběhl i v anglickém právu. Lord Woolf analyzoval ve své vědecké zprávě, která se stala základem pro pozdější návrh zákona, právě oba systémy s jejich výhodami a nevýhodami. Jeho doporučení se na závěr přiklonilo spíše k systému opt-in. Zároveň však navrhl ponechat volné úvaze soudce možnost použít v konkrétním jednotlivém případě i řízení opt-out. Považoval za možné kombinovat oba systémy způsobem, že by bylo řízení zahájeno na základě opt-out, aby v pozdějším stadiu byla skupina žalobců protříděna na základě opt-in.

Pragmatické úvahy mluví pro to, aby byla uzákoněna skupinová žaloba na základě opt-in. Její hranice jsou známé. Profitovat ze skupinové žaloby mohou jen ty dotčené osoby, které jsou připraveny se řízení zúčastnit. Takovéto řešení opt-in předpokládá dosažitelnost potenciálních dotčených osob, a vyžaduje vysvětlování a informování, aby byl vytvořen nezbytný základ pro hromadné řízení. Snižuje případnou pravděpodobnost rozporu s ústavním právem či základními lidskými právy. Řešení opt-out naproti tomu zaručuje v naprosto odlišné míře, než jaké by se dalo prostřednictvím řešení opt-in kdy dosáhnout, že negativní tržní dopady jsou skutečně korigovány. O to naléhavěji se kladou právní otázky s ohledem na zajištění práva být slyšen. Je však třeba zdůraznit, že – nehlédě na ústavně právní otázky – je především politickou otázkou, jaké řešení který stát zvolí.

S ohledem na odčerpání nespravedlivých zisků plynoucích z porušení práva proti nekalé soutěži a práva kartelového, prosazuje se u bagatelních škod souhlas s nutností řešení opt-out.

2. VHODNÝ ZÁSTUPCE SKUPINY

Skupinová žaloba může být uskutečňována účinně jen tehdy, jestliže z množství individuálně dotčených potenciálních účastníků vystoupí zástupce skupiny, který v jejím zastoupení vede celé řízení. Přitom je nutno rozlišovat různé konstelace přičemž rozhodující otázka ale zůstává stále stejná, totiž jak nalézt vhodného žalobce. Zda se jedná o individuálního žalobce nebo celý svaz, je v zásadě bez většího významu.

A. Zvolený zástupce skupiny

Theoreticky existuje možnost, že skupina poškozených se sama zorganizuje a vytvoří základ určitého způsobu interního vedení, kterému pak případně úloha

zástupce skupiny v procesu. K těmto procesům vnitřní organizace dochází právě v případech hromadných škod, u nichž lze předně lokalizovat příčinu. Skupina si zpravidla volí právní formu sdružení. Výhodou tohoto řešení je vysoká míra legitimacy, kterou má demokraticky zvolený zástupce skupiny. Pokud se potenciální poškození organizují sami, ať už v jakékoli právní formě, neměl by zákonodárce do těchto procesů sebeorganizace zasahovat.

To však neznamená, že soudce musí bez dalšího akceptovat volbu zástupce skupiny. Ve Švédsku je soudci přiznáno alespoň právo veta, aby bylo zajištěno, že zástupce skupiny vykazuje vhodnou kvalifikaci. Obecné předpisy USA upravující class-action přiznávají soudci úlohu spočívající v určení advokáta skupiny. To platí i pro Anglii. S ohledem na toto oprávnění je nutno vyjasnit, zda a do jaké míry má být soudce vázán zákonnou předlohou, uplatňuje-li své právo veta. Pohled na příslušné právní řády ukazuje, že soudce činí rozhodnutí v rámci své volné úvahy.

B. „*First come, first serve*“

V právní praxi bude často docházet k určitému spojení jednoho nebo více skupinových žalobců v zastoupení jedním advokátem. Zákonné úpravy upravují především otázku, jak je možné, vybrat (doslova vyfiltrovat) vhodného žalobce z množiny možných zástupců a jakou roli má hrát advokát žalobce skupinové žaloby. Tato otázka se však stává zbytečnou, jestliže budeme vycházet z toho, že (jako ve Švédsku) žalobce, který podal skupinovou žalobu se automaticky stane zástupcem skupiny.

V USA platila dlouhou dobu zásada: „kdo dřív přijde, ten dřív mele“. Na základě principu priority se stal vůdcem skupiny ten, kdo jako první podal žalobu u soudu a tak mohl v důsledku časové priority získat převahu nad skupinou dotčených osob. To ovšem vedlo k určitému závodu mezi advokátními kancelářemi, v jehož důsledku byly podávány vlastně nehotové žaloby za účelem předstížení konkurentů. V mezidobí se USA principu priority zřekly. Dnes spočívá odpovědnost v rukou soudce. Ve švédské úpravě existují předpisy o vhodnosti skupinového žalobce, které jsou koncipovány podle (původního) amerického vzoru. Skupinový žalobce musí s ohledem na svůj vlastní zájem ve věci splňovat kritéria vhodnosti, aby podle finančních a dalších ukazatelů byl schopen zastupovat členy skupiny. Účelem tohoto ustanovení majícího charakter všeobecné klauzule je na jedné straně, aby zájmy členů skupiny byly uplatňovány stejně dobře, jako kdyby členové žalovali sami, na druhé straně pak úprava směřuje k ochraně žalovaného před osobami bez prostředků. Vedle souběžných finančních zájmů nesmí mít skupinový žalobce žádné osobní zájmy, které by byly v rozporu se zájmy skupiny (předcházení konfliktům zájmu).

Vzdor negativním americkým zkušenostem mluví mnohé pro to, dát žalobcům, resp. skupinám žalobců přednost před právem soudce rozhodovat již ve stadiu rozhodnutí o přípuštění žaloby. Žalobci mají také podle rakouské úpravy hromadné žaloby odpovědnost za přípravu řízení. Protože rakouští advokáti předem nefinancují proces, lze očekávat, že situace konkurence se nebudou vyskytovat nebo tomu tak bude jenom výjimečně. O jinou situaci by se jednalo v případech konkurence různých osob financujících proces. Potom by mohly být americké poměry přeneseny i do Rakouska.

C. Skupinový zástupce určený soudem

Ve Spojených státech musí soud v rozhodnutí o přípuštění žaloby též určit advokáta skupiny. V Anglii může soudce vést skupinu k tomu, aby vytvořila tzv. „lead committee“ (výbor vedení). Nemůže-li se skupina dohodnout, určí také v Anglii soudce vhodnou vedoucí osobu, kterou pověří funkcí vedoucího advokáta (lead solicitor) a tím fakticky skupinového žalobce. Detaily jmenování a případného odvolání jsou však stále nejasné. Švédská úprava předpokládá na rozdíl od úpravy španělské, že nevhodný skupinový žalobce může být odvolán a nahrazen novým žalobcem. Zde nahrazuje soudce tak říkajíc z moci úřední chybné rozhodnutí členů skupiny, resp. advokátů. Soudce tak v každém případě odpovídá za odvolání zástupce žalobců, v USA a v Anglii částečně i za jeho ustavení.

D. Požadavky na způsobilost skupinového žalobce

Soudce musí prověřit obvyklé spojení žalobce a advokáta s ohledem na jeho vhodnost, v omezené míře také tehdy, jestliže soudce není po vzoru amerického práva oprávněn rozhodovat o přípuštění tohoto spojení. I když potenciální skupinový žalobce zpravidla vystupuje prostřednictvím advokáta, je třeba objasnit otázku, zda je zastoupení skupinového žalobce advokátem nezbytné. Americký model jde dále než švédský model, protože soudce určuje skupinového advokáta společně s rozhodnutí o přípuštění žaloby. Anglické právo se přibližuje americkému v tom, že soudce může vyvinout na skupinu určitý nátlak, aby jmenovala tzv. lead committee, který ve výsledku sestává z jednoho lead solicitor, který má v každém případě funkční úlohu skupinového žalobce. Švédská úprava představuje možnou variantu, i když zavedení povinnosti advokátního zastoupení má ve Švédsku jiný význam než v mnohých kontinentálně evropských státech.

3. SVAZY JAKO ZÁSTUPCI SKUPINY?

Protože v případě skupinové žaloby stojí v popředí jednotlivý žalobce, jemuž jde o účinné prosazení jeho individuálních zájmů ve formě spojených zájmů, je mimo jakoukoliv diskusi, že každý, kdo je dotčen hromadnou událostí, může být potenciálním žalobcem skupinové žaloby. O tom existuje shoda v každém státě, ve kterém byla skupinová žaloba zavedena.

Mnohem obtížnější je však rozhodování, zda vedle dotčených individuálních žalobců může vystupovat též svaz v zájmu nebo vedle dotčených jako žalobce. Bezproblémové je rozšíření žaloby svazů na problematiku odčerpání nespravedlivě získaného zisku v oblasti práva nekalé soutěže a práva kartelového, protože individuálně dotčení spotřebitelé zpravidla neuplatňují svoje náhrady bagatelních škod. Jinak to vypadá tehdy, jestliže individuální nárok spotřebitele je z zásadě dostatečně významný pro samostatné aktivní prosazování. Nový švédský zákon o skupinové žalobě se přiklonil podle vzoru americké class action k rozšíření skupinové žaloby na obecně prospěšné společnosti, pokud se žaloba týká např. právního sporu mezi spotřebiteli a podnikateli.⁹ Též ve

⁹ Speciálně pro oblast pracovního práva nebyla problematika zkoumána; v obecné class action je uplatňování zájmu prostřednictvím svazu na základě obecných právních předpisů upravujících representational standing (reprezentativní pověsti) v zásadě možné, ale není to pravidlem.

Španělsku umožňuje zákon výslovně svazům spotřebitelů a jejich sdružením podat skupinovou žalobu podle španělského občanského soudního řádu (LEC). Další formou, kterou zná švédské právo, je tzv. veřejná skupinová žaloba, která podle usnesení vlády může být podána dvěma úřady, ombudsmanem pro záležitosti spotřebitelů a úřadem pro životní prostředí a ochranu přírody.

Pokud vedle individuálních žalobců uznáme též svazy a/nebo úřady, které usilují o vystupování v zájmu poškozeného, jako skupinového žalobce, je nutno vyjasnit, zda vedle státních orgánů dohledu mohou vyvíjet svou činnost též soukromé svazy v podstatě ve veřejném zájmu, nebo zda musí vystupovat jako procesní zástupci přesně definovaného okruhu osob – jak by tomu bylo v případě řešení opt-in. Zde alespoň v případě Rakouska a Německa vyvstávají složité otázky, protože soukromé svazy mohou přebírat v oblasti nekalé soutěže a všeobecných obchodních podmínek úkoly, kterými jsou pověřovány ve velké většině členských států státní orgány dohledu. Nařízení 2006/2004 o přeshraniční spolupráci by ve střednědobém horizontu s sebou mohlo nést postátnění prosazování práva.¹⁰ Zatím však jsou organizace spotřebitelů stále motorem prosazování práva. Pokud by bylo spotřebitelským svazům poskytnuto oprávnění podávat skupinové žaloby, pak by obecně prospěšné společnosti v podstatě konkurovali advokátům, kteří nejen v USA zpravidla organizují žalobce. Kolegyně Stadler (prof. Astrid Stadler) a já jsme se vyslovili proti návrhu takového rozšíření žalobního oprávnění.

4. „MANAGING JUDGE“

Specifika skupinové žaloby vyžadují, aby byl soudce ve větší míře než v běžných občanských soudních sporech oprávněn utvářet procesní dění. O tom svědčí americká, britská i švédská úprava. Překvapivě nemají soudci podle španělské úpravy skupinové žaloby žádná zvláštní oprávnění. Mimo klasických úkolů soudce aplikovat právo a subsumovat fakta, má „managing judge“ v rámci skupinové žaloby následující úlohy:

- Veškeré varianty class action spojuje přesvědčení, že počet žalobců hromadného řízení vyžaduje, aby byl vybrán jeden či více zástupců, aby tak říkajíc v „zastoupení“ vedli proces za ostatní. Úkol soudce začíná již tam, kde se jedná o to, zda, resp. kdo, je způsobilým zástupcem skupiny. Jakmile je zástupce určen, musí soudce dohlížet na to, aby zástupce skupiny sledoval nejen své vlastní zájmy, ale také zájmy ostatních dotčených, avšak nezúčastněných poškozených. Popřípadě potom musí mít oprávnění k tomu vyměnit žalobce.
- Nutnost určení zástupce skupiny s sebou přináší požadavky na informování osob dotčených řízením s cílem zajistit jim dostatečné informace o zahájení, průběhu a nutných dílčích krocích v řízení. Evropskému právnímu povědomí odpovídá vložit odpovědnost za přísun takových informací do rukou soudce.
- Množství skupinových žalob v USA končí smírem. Zda se tyto zkušenosti budou opakovat ve Velké Británii, Švédsku a Španělsku, není možné s ohledem na rela-

¹⁰ Srov. Micklitz, Stellungnahme für den Bund der Versicherten zum Entwurf eines Verbraucherschutzdurchsetzungsgesetzes, únor 2006.

tivně recentní úpravu ještě předvídat. Nizozemská úprava je výslovně usiluje o uzavření smíru mezi dotčenými osobami. Zákon vychází z toho, že se obě strany, které se účastní kolektivního vypořádání náhrady škody, společně obrátí na soud a požádají zde o závaznost vyjednané dohody.

- Rozhodne-li se skupinový žalobce pro zpětvzetí nebo vzdání se žaloby, je k tomu zapotřebí souhlasu soudu.
- Vedle čistě řídicích činností jsou vyžadovány též sociální schopnosti při projednávání často obtížných konfliktů. Proto je nezbytné, aby se soudce vysoko nad normální míru svých povinností zhostil určitého „social managementu“ k uzavření ohlášeného smíru ve střednědobém horizontu.

5. ADVOKÁT – PODNIKATEL

Obdobně jako skupinová žaloba vyžaduje „jiného“ soudce, je zapotřebí též „jiného“ advokáta. Dosud přijaté zákony členských států se přímo nezabývají rolí advokáta. V USA je tato problematika řešena, jak známo, institutem advokátní odměny za výsledek (contingency fee), která je v Evropě nahlížena převážně kriticky. Tím se advokát stává určitou výhybkou v řízení. Evropskému právnímu povědomí odpovídá spíše posilování úlohy soudce v tomto řízení.

Zároveň je však bez jakýchkoli pochybností dána nutnost vyšší aktivity advokáta nad rámec jeho povinností v řízení o skupinové žalobě. Advokát se stává, nezávisle na své odměně, podnikatelem. Jeho povinností je udržovat skupinové žalobce pohromadě, organizovat řízení, udržovat styk se soudcem, informovat tisk, zkrátka, obdobně jako soudce musí být „managing judge“, musí být i advokát „managing lawyer“. Prototyp „managing lawyer“ je od obrazu běžného představitele svobodného povolání dosti vzdálen, ačkoli toto pojetí je stále ještě řadě advokátů vlastní. V praxi však je role advokáta – podnikatele v zahájených hromadných řízeních dávno realitou.¹¹

V. CÍL SKUPINOVÉ ŽALOBY

Podle svého cíle lze rozlišovat žaloby na určení a žaloby na plnění. Posledně jmenovaná je zaměřena na náhradu škody, resp. na vrácení plnění ze smlouvy. Neodpovídalo by tak skutečnosti stanovit vedle toho jako cíl žaloby na určení nebo žaloby na plnění dosažení smíru. Obtížné je určení vzájemného vztahu žalobních cílů. Věcně správným se jeví pořadí, podle kterého žaloba na plnění jako vůbec nejširší forma, klade nejvyšší nároky na skupinovou žalobu. V USA to je vyjádřeno specifickými procesními předpoklady, které musí být u žalob na plnění splněny.

¹¹ Advokát Tilp, který zastupuje celou řadu osob poškozených společností Telekom u zemského soudu ve Frankfurtu, se tak na mezinárodním sympóziu „Kollektive Rechtsdurchsetzung – Chancen und Risiken“ 20.–21. února 2006 v Bamberku označil za podnikatele, což se u skupiny přítomných advokátů, soudců a akademiků neseťkalo jen se souhlasem. Výsledky této konference budou uveřejněny jejím organizátorem, Spolkovým ministerstvem pro výživu, zemědělství a ochranu spotřebitele.

1. ŽALOBY NA URČENÍ

Podle německé právní úpravy nemohou být předmětem určovací žaloby hmotněprávní a procesní právní a skutkové otázky, které mají pro členy skupiny stejný význam. Skupině by ale měla být poskytnuta možnost označit jako nejmenší společný jmenovatel ty právní a skutkové komplexy, které mohou vést k vyjasnění skutečností přesahujících jednotlivé případy cestou skupinové žaloby. Potud se jeví určovací žaloba jako určitý výsek ve vztahu k žalobě na plnění.

Americký a švédský právní řád stanovují soudci kritéria, prostřednictvím kterých má zjistit, zda podání žalobců je vůbec způsobilé pro skupinovou žalobu. Implicitně to zahrnuje zkoumání rozhodnutí o zvoleném typu žaloby. V praxi se vyskytuje otázka, zda by soudci neměli mít při pojmenování těchto věcných a právních otázek, které mohou mít zásadní význam se závazným účinkem pro všechny členy skupiny, určitou kontrolní a koncepční funkci. Angloamerickému právu je takový pohled vlastní, německému právu naproti tomu spíše cizí, i když se i v Evropě v souvislosti s rostoucím významem řízení o předběžné otázce začíná tvořit nová soudní kultura, podle níž žalobce, žalovaný a předkládající soud formulují společně předběžnou otázku.

2. ŽALOBA NA PLNĚNÍ

Žalobou na plnění usiluje žalobce nejen o rozhodnutí o základu odpovědnosti, ale také o výši náhrady škody. V případě žaloby na plnění jsou tak samy o sobě oddělené stojící individuální řízení nejvíce spojena, aniž by kvůli tomu ztrácely svůj individuální charakter. Lze-li v žalobě na určení rozpoznat dvoustupňový žalobní mechanismus – prvně kolektivní rozhodování o základu odpovědnosti a poté individuální rozhodnutí o výši odpovědnosti – jsou u žaloby na plnění oba stupně žaloby spojeny v jediný cíl.

Pokud zpětně projdeme nám známé události, jež byly základem odpovědnosti za hromadnou škodu, je zřejmé, že pouze pro málo z nich by v úvahu přicházela žaloba na plnění, prostřednictvím níž by byl najednou vyřešen celý komplex otázek škody a odpovědnosti. Konečně je v případě žalob na plnění žádoucí určitá míra homogenity, která však nastala jen v několika málo případech společenských katastrof. Pro zvýšení homogenity je zapotřebí uvažovat o tom, aby soudce měl podobně jako ve Švédsku a USA oprávnění připustit podle své omezené úvahy vytváření podskupin. Ať se zdá jakkoliv nezbytné otevřít potenciálním dotčeným osobám v případě hromadných fenoménů možnost podat žalobu na plnění, například prostřednictvím rozčlenění na podskupiny, je přesto málo pravděpodobné, že by žaloba na plnění v praxi hrála dominantní roli. Podstatně významnějším by mohlo být prostřednictvím určovací žaloby vyjasnit odděleně skutkové a právní otázky.

Vede-li žaloba na plnění k úspěchu a žalovaný je odsouzen, klade se otázka, zda a do jaké míry má být vynucováno placení dlužné částky v exekučním řízení, popř. jak má být dlužná částka, jestliže je žalovaným poskytnuta, rozdělena mezi žalobce. Pohled na jiné právní řády ukazuje, že exekuční opatření nejsou prakticky ani právně

předmětem zvláštní pozornosti. V USA nehraje exekuční řízení jednoduše žádnou roli, protože řízení končí zpravidla smírem. Švédská úprava zcela záměrně neupravila exekuční řízení týkající se rozsudků vydaných v řízení o skupinové žalobě. Rozsudkem v tomto řízení získá každý člen skupiny titul, takže žalovaný je povinen plnit každému jednotlivému členovi skupiny. Ve skutečnosti by ale bylo žádoucí, pokud analyzujeme problematiku žaloby svazů, resp. skupinové žaloby do důsledků, aby byla zavedena též zvláštní exekuční opatření zaměřená na kolektivní právní ochranu. Tato exekuční opatření by musela být koncipována tak, aby vyhovovala specifickým potřebám skupinové žaloby, tj. exekuční opatření by musela v důsledku zaručovat „spravedlivé“ rozdělení částky náhrady škody. Bylo by možné zvažovat soudní řízení o rozdělení nebo možnost, že se bude rozdělovat sice „soukromně“, v případě sporu by však mohl být povolán soud. Potud by byla španělská úprava následných řízení o individuální titulech zřejmě vhodnou variantou.

3. VERTIKÁLNÍ VZTAH URČOVACÍ ŽALOBY A ŽALOBY NA PLNĚNÍ

Celá řada důvodů mluví pro to, aby skupinový žalobce tak jako v normálním civilním řízení byl povinen podat žalobu na plnění. Pokud by v průběhu řízení o určovací žalobě vyšlo najevo, že oproti očekávání žalobce, jeho advokáta a soudce je přesto možné vyřešit všechny otázky v jednom řízení, bylo by nutno žalobu na určení přeměnit na žalobu na plnění, což z právně technického hlediska sice není nemožné, ale vyvolává zbytečné dodatečné procesní otázky. Protože odměna advokáta je spojena s hodnotou sporu, a celé řízení je konec konců závislé na přiměřené odměně advokáta, který zastupuje skupinového žalobce, bylo by jednoduše kontraproduktivní, dát žalobci a členům skupiny možnost, snížit hodnotu sporu prostřednictvím nově zavedené určovací žaloby. Stejně se totiž náklady zastoupení pro skupinového žalobce zmenšují v důsledku spojení řízení.

Volbou žaloby na plnění ještě není řečeno, že skupinový žalobce se po poradě se soudcem nemůže v průběhu rozhodování o připuštění žaloby rozhodnout přeměnit žalobu na plnění v žalobu určovací. Právě tento postup musí být umožněn a musí být analyzován v otevřené diskusi za účasti žalovaného. Při tom má soudce rozhodující koncepční funkci.

4. PROCESNÍ SMÍR

Nahlédneme-li celou šíři hromadných událostí a odstraňování jejich škod ve společnostech, které disponují kolektivními vyrovnávacími mechanismy, je nápadné, že zde jasně dominuje smírné řešení. Lze ho dosáhnout za pomoci prostředků nátlaku, jak tomu bylo v případě katastrofy Contergan v Německu, ale též v případě mnoha procesů ve Spojených státech, kde class action je vybudována na potenciálu hrozby vedoucí k uzavření smíru. Nizozemsko zvolilo jinou cestu. Mimosoudně sjednaný smír je východiskem pro zahájení řízení o zajištění jeho závaznosti. Obě strany společně požadují prohlášení závaznosti vyjednané dohody. Cílem smíru je prohlášení jeho závaznosti.

Každá zákonná úprava by měla věnovat značnou pozornost smírnému ukončení právního sporu. Mělo by tomu být o to víc, neboť při vyjednávání existuje pro členy skupiny, kteří nejsou zúčastněni v řízení, největší riziko znevýhodnění v důsledku zvoleného řešení ve prospěch skupinového žalobce a jeho zástupce. Podle amerických zkušeností se jeví žádoucím poskytnout soudci možnost nezbytné nápravy. Podle švédské úpravy musí skupinový žalobce členy skupiny nejen upozornit na možnost smíru, ale dokonce je požádat o radu, zda tímto způsobem může být ukončeno řízení. Pro účinné vyjasnění věcných a právních otázek není toto řešení vždy bezpodmínečně přínosné.

VI. PROCESNÍ PŘEDPOKLADY

Skupinová žaloba ztroskotává na systému řízení, který je založen na sporu dvou stran. Potud je zapotřebí zvláštních opatření, aby se dostálo požadavkům, které klade skupinová žaloba na občanský soudní řád. Centrální otázkou je, jaké podmínky musí být splněny, aby bylo možno vycházet z nezbytné míry homogenity, která je nutná vůbec pro připuštění skupinové žaloby. Pokud se totiž zájmy poškozených, resp. možné skutkové a právní otázky, vzdor společnému východisku příliš rozcházejí, je možnost podání skupinové žaloby již od počátku vyloučena. Potud je rozhodující definovat znaky, podle kterých soudce zkoumá, zda jsou tyto minimální požadavky splněny.

1. ZAJIŠTĚNÍ HOMOGENNÍ SKUPINY ŽALOBCŮ

Podle amerického práva je class action přípustná jenom tehdy, jsou-li splněny předpoklady pravidla 23a F.R.Civ.P, tj. numerosity, commonality, a typicality. K tomu přistupuje podmínka, že zastupující žalobce musí zastupovat zájmy skupiny spravedlivým a přiměřeným způsobem – fair and adequate representation.

Tyto předpoklady musí být splněny nezávisle na tom, zda cíl žaloby spočívá ve zdržení se, určení nebo plnění. Švédská úprava je založena na pěti testech, které do značné míry vychází z americké úpravy:

- stejné nebo obdobné skutkové okolnosti;
- neexistence podstatných rozdílů mezi jednotlivými nároky;
- nadřazenost skupinové žaloby;
- určitelnost skupiny;
- způsobilost skupinového žalobce.

2. ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ

Veškeré právní řády, které upravují řízení o skupinové žalobě, obsahují jeden společný rys, tj. že způsobilost sporu musí být zjištěna soudem ve zvláštním řízení. Potud je vlastnímu řízení předřazen určitý druh zahajovacího řízení. Pro soudce je zvláštní charakter žalobního návrhu rozpoznatelný tehdy, pokud žalobce pouká-

že na jeho hromadný charakter. Potud je vysloveně nezbytné, aby skupinový žalobce společně se žalobou podal návrh na zahájení řízení o skupinové žalobě. Na základě tohoto kroku je pak potřeba spustit mechanismus zajišťující, aby se přihlásili všichni zainteresovaní potenciální žalobci.

Těžištěm prostředkování informací by měl s odvoláním na německý zákon o kapitálové modelové žalobě být zápis návrhu na zahájení řízení o skupinové žalobě do žalobního rejstříku. Je ovšem otázkou, jak se potenciální žalobci vůbec o procesu dozví. I v případě řešení opt-in je způsob uveřejnění naprosto centrální otázkou. Je proto důležité šířit uveřejnění oznámení též prostřednictvím tištěných médií. Obsahově musí takové oznámení obsahovat informace o žalobním důvodu, žalobním návrhu a právech členů skupiny. Aby byl urychlen další postup v řízení, jeví se účelným, stanovit v takovém veřejném oznámení lhůtu, během níž se musí potenciálně dotčené osoby rozhodnout, zda se takového řízení chtějí zúčastnit. Lze též pomýšlet na to, aby byla soudci dána možnost připustit až do uplynutí určité lhůty ještě dodatečné návrhy.

3. POSTAVENÍ ČLENŮ SKUPINY A INFORMACE V ŘÍZENÍ SAMOTNÉM

Podle zásady zastoupení se za procesní strany kromě žalovaného považují pouze ty osoby, které jmenovitě vystupují jako skupinový žalobce. V řízení v systému opt-in se nedoporučuje dát ostatním zúčastněným dotčeným osobám možnost spolupůsobení, naproti tomu je potřeba jim však poskytnout velkorysá práva na informace, ohledně jejichž rozsahu by v případě pochybností rozhodoval soudce.

Jako předloha by mohla sloužit švédská úprava, podle které ostatní zúčastnění podávají návrh na zjištění podjatosti soudce, stejně jako opravné prostředky proti soudem nařízené výměně skupinového žalobce, resp. proti konečnému rozsudku, či proti souhlasu soudu s dohodou o nákladech v řízení. Vzdání se žaloby, zpětvzetí žaloby a procesní smír by mělo být bez dalšího možné jenom se souhlasem, resp. se schválením soudce. Paní Stadler a já nad rámec švédské úpravy zastáváme stanovisko, že v případech zpětvzetí žaloby, vzdání se žaloby nebo procesního smíru je v zásadě vhodné vyslyšet neaktivní účastníky, což by mělo být v každém případě možné u přehledného počtu zúčastněných.

4. DALŠÍ POSTUP ŘÍZENÍ PO ÚSPĚŠNÉM NÁVRHU NA URČENÍ

Pokud předpokládáme, že žaloba na určení by mohla být prototypem skupinové žaloby, lze si představit následující scénář: s pomocí žaloby na určení je vyjasněn celý soubor skutkových a právních otázek, na jejichž základě by se předmětem řízení staly jednotlivé sporné okolnosti. Žaloba na plnění, která by pak byla podána, však selhává, protože není zřejmě způsobilá, a žaloba na určení nevede k potřebnému zajištění spravedlnosti. Jsou myslitelné různé způsoby: procesně více propracovat dvoustupňovost řízení, nejprve žalobu na určení a pak žalobu na plnění. Potom by bylo otázkou, zda soudce rozhodující v řízení na určení by měl v druhé fázi, tj. určovacím řízení ohledně jednotlivých skutečností, hrát výraznější roli.

VII. ZÁVAZNÉ ÚČINKY

1. ZÁVAZNÉ ÚČINKY SMÍRŮ A ROZHODNUTÍ

V případě skupinové žaloby je jak procesní smír mezi skupinovým žalobcem a žalovaným, tak každé soudní rozhodnutí závazné pro všechny (pasivní) členy skupiny. V případě modelu opt-in je rozšíření právní moci na všechny, kteří se výslovně přihlásili k účasti na řízení, z hlediska zásady řádného procesu neproblematické. V případě americké class action je vyloučena závaznost pro členy skupiny, kteří prokáží, že v řízení nebyly jejich zájmy dostatečně zastupovány nebo nebyli řádně informováni. Tato právní jistota by se neměla importovat.

Skončí-li řízení určovacíím rozsudkem, jsou všichni členové skupiny tímto určením vázáni. Stanovit výši individuální škody je pak vždy ještě možné na základě dohody. Selže-li pokus o smírné řešení, musí členové skupiny provést na základě závazně stanovených skutečností individuální řízení. Spíše zřídka by se měl vyskytovat případ, že skupinová žaloba skončí závazným rozsudkem na plnění.

2. ÚČINKY PŘEKÁŽKY LITISPENDENCE V PŘÍPADĚ SKUPINOVÉ ŽALOBY

Složitější než otázka právní moci, je otázka, jaké následky vyplývají z podání skupinové žaloby nebo návrhu na připuštění takovéto skupinové žaloby. Zde existují dva problémy: jaký je vztah skupinové žaloby k paralelním nebo později podaným individuálním žalobám potenciálních členů skupiny? Jaký je vztah návrhů více dotčených stejné skupiny nebo skupinového řízení? Lze uvažovat o tom, aby vystoupivší individuální žalobce byl zatížen zvýšenými náklady nebo aby řízení bylo přerušeno až do skončení řízení o skupinové žalobě. Fakticky však obě řízení vedou k povinné účasti.

VIII. INSTANČNÍ ŘÍZENÍ, OPRAVNÉ PROSTŘEDKY A NÁKLADY

1. INSTANČNÍ ŘÍZENÍ A OPRAVNÉ PROSTŘEDKY

S ohledem na složitost řízení o skupinové žalobě by mělo být toto řízení dvoustupňové s možností přezkoumání skutkových otázek a možností podat dovolání. Složitá je otázka, zda, jako ve Švédsku, by opravné prostředky měli být oprávněni podávat i ostatní členové skupinové žaloby. Pokud by jim bylo dáno toto oprávnění, redukovala by se role a funkce skupinového žalobce. Možný je určitý druh subsidiárního oprávnění, jestliže skupinový žalobce již nehodlá vést řízení.

2. SOUDNÍ NÁKLADY A NÁKLADY PRÁVNÍHO ZASTOUPENÍ

S ohledem na výši hodnoty sporu mohou také náklady řízení představovat podstatnou částku. Pokud náklady zastoupení budou dále vázány na hodnotu spo-

ru, je o to významnější otázka, zda má být soudu poskytnuto oprávnění, omezit náklady řízení určitým způsobem nebo stanovit určitou dolní hranici, nebo zda by měly být ze zákona v Německu vysoko stanovené náklady řízení sníženy.

Ve všech třech státech, které znají skupinovou žalobu, hrají soudní náklady podřadnou roli. To má příčinu ve specifickém systému odměny advokátů. Totéž platí pro německé řešení. Ponechá-li se odměna v systému závislém na výši hodnoty sporu, jde pak jenom o otázku, jak lze adekvátně zjistit hodnotu sporu. Pokud by však honorář advokáta nebyl navázán na zjišťování hodnoty sporu, ztratilo by rozhodnutí o výši soudních nákladů podstatně na významu. Protože však dohodu o honoráři pro advokáty nelze vážně uvažovat, a advokáti by tedy měli být odměňováni v závislosti na přiměřené hodnotě sporu, zůstává tedy řešením cesta snížení nákladů řízení.

Ve výsledku lze podstatně snížení nákladů řízení ospravedlnit argumentem, že soudní náklady jsou podstatně redukovány již samotnou skupinovou žalobou. Navrhuje se paušální snížení o 50 %.

Zavedení honoráře podle výsledku řízení pro tyto žaloby není nutně nezbytné. Avšak uskutečnění skupinového řízení je spojeno s podstatně vyššími nároky na advokáta skupinového žalobce ve srovnání s individuálním řízením. Tyto zvýšené nároky by se měly projevit v dodatečných poplatcích, pokud skupinová žaloba skončí smírem. Podíl každého člena skupiny na nákladech řízení se stanoví podle výše uplatněného nároku podle žaloby na plnění.

Členové skupiny by měli odpovídat za náklady řízení a právního zastoupení pouze do výše svého podílu.